

بررسی نقش خانواده در اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران دارای فرزند معتاد شهر کرمان

رقیه مهدی پور رابری^{۱*}، منیرالسادات نعمت الهی^۲، عصمت نوحی^۳

۱. دانشجوی دکتری پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی کرمان
۲. کارشناس ارشد پرستاری، دانشکده علوم پزشکی کرمان
۳. کارشناس ارشد پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی رازی، دانشجوی دکتری تخصصی پرستاری
* نویسنده مسئول: تلفن: ۰۹۱۳۱۴۳۳۴۳۰ فکس: ۰۳۴۱۲۱۱۵۸۰۳ ایمیل: rm41321@yahoo.com

چکیده

زمینه و هدف: خانواده‌ها نقش مهمی در اعتیاد فرزندان دارند. یافته‌ها نشان می‌دهد که ارتباط نزدیکی بین افراد خانواده و اعتیاد وجود دارد. از آنجایی که در میان اعضای خانواده فردی که از کودکی بیشترین زمان را با فرد می‌گذراند مادر است، بنابراین بر آن شدیم تا نقش مادران را از دیدگاه مادران افراد معتاد بررسی کنیم.

روش کار: این مطالعه یک مطالعه توصیفی تحلیلی است که بر روی ۲۰۰ مادر دارای فرزند معتاد به مواد مخدر انجام شد. در این مطالعه ۲۰۰ مادر بین ۴۰ تا ۷۰ سال که بنا به گفته خود فرزند معتاد به مواد مخدر داشتند، به روش خوشه‌ای از سطح شهر کرمان انتخاب شدند. پس از آگاهی دادن و گرفتن رضایت‌نامه، از پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته‌ای که شامل اطلاعات دموگرافیک و ۲۰ سوال در مورد نقش مادران در اعتیاد فرزندان بود و پایایی و روایی آن مورد تایید واقع شده بود، استفاده گردید. داده‌ها با استفاده از SPSS15 و آزمون‌های آماری توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که ۸۵٪ مادران فرزند پسر معتاد و در سنین ۲۲ تا ۴۵ سال داشتند. ۸۰٪ مادران خود را در اعتیاد فرزندان مقصر می‌شمردند و بر این باور بودند که اگر می‌دانستند که فرزند آنان نیز ممکن است معتاد شود، بیشتر مراقب می‌بودند. جدال خانوادگی در ۸۳٪، بی‌اعتنایی به فرزندان در ۴۱٪، مصرف مواد در حضور فرزندان در ۳۶٪ موثر گزارش شد.

نتیجه گیری: یافته‌ها نشان داد که آگاهی مادران به میزان زیادی می‌تواند از اعتیاد فرزندان پیشگیری نماید.

واژه‌های کلیدی: اعتیاد، فرزند، مادر، خانواده

پذیرش: ۹۱/۲/۹

دریافت: ۹۰/۱۱/۲۷

مقدمه

اعتیاد به مواد مخدر در ایران دارای ریشه‌های تاریخی طولانی است و در حال حاضر یک مساله مهم اجتماعی و بهداشتی برای دولت جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. بر اساس آمار دفتر کنترل مواد مخدر و جرائم سازمان ملل حدود ۹۰٪ کل معتادین و مواد مخدر کشف شده در جهان، در ایران کشف می‌گردد. اعتیاد یک سندرم رفتاری و روانی است که

با میل شدید به مواد و مصرف دائم و تمایل شدید به مصرف مجدد بعد از قطع دارو می‌باشد [۱]. اعتیاد به مواد مخدر یکی از انحرافات شایع عصر حاضر است که سالانه قربانیان بی‌شماری می‌گیرد و آسیبی جدی بر پیکر خانواده و جامعه وارد می‌کند [۲]. اعتیاد به مواد مخدر در بین مردان بیش از زنان است، آمار رو به افزایش مصرف مواد مخدر در دنیای کنونی به گونه‌ای است که یکی از سم‌شناسان

خانواده‌هایی که ارتباطات بین فردی بین مادر و پدر و دیگر اعضا کمتر است، اعتیاد بیشتر وجود دارد [۹]. جوکار در سال ۱۳۸۶ ثابت کرد که اعتیاد پدر، عامل مهمی در افزایش شدت خشونت خانوادگی می‌باشد [۱۰] که خود می‌تواند روی روابط با مادر تاثیرگذار باشد. از آنجایی که مادر، فرد کلیدی در خانواده است؛ بنابراین پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش مادران در اعتیاد فرزندان و دلایل اعتیاد به مواد مخدر در فرزندان‌شان از دیدگاه آن‌ها انجام شد تا شاید با شناخت این عوامل بتوان گامی در جهت پیشگیری از اعتیاد فرزندان ایران برداشت.

روش کار

در این تحقیق توصیفی تحلیلی که به منظور بررسی نقش مادران در اعتیاد فرزندان‌شان از دیدگاه مادران انجام شد، نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی در شهر کرمان انتخاب شدند. انتخاب نمونه‌ها بدین صورت بود که پس از تقسیم شهر به چهار منطقه، به طور تصادفی ۵۰ نفر از هر قسمت انتخاب شد و در مجموع ۲۰۰ نفر انتخاب شدند. محقق با مراجعه به درب منازل و دادن آگاهی در مورد موضوع تحقیق، در صورت داشتن شرایط ورود به تحقیق، پرسش‌نامه را توسط مادران تکمیل می‌نمود. از آنجایی که احتمال می‌رفت مادران از تکمیل پرسش‌نامه خودداری کنند، به آن‌ها اطمینان داده شد که اطلاعات به صورت محرمانه ثبت و نگهداری خواهند شد و نیازی به ذکر مشخصات نبوده و در پاسخگویی به پرسش‌نامه‌ها مختار می‌باشند. شرایط ورود شامل: ۱. داشتن فرزند معتاد به مواد مخدر؛ ۲. قرار داشتن در سن ۴۰ تا ۷۰ سال؛ ۳. توانایی پاسخ‌گویی به سوالات؛ بود. این پرسش‌نامه توسط محقق تنظیم شد و شامل اطلاعات دموگرافیک و ۲۰ سوال بود که بر اساس مقیاس پنج گزینه‌ای شامل اصلاً، کمی، زیاد، خیلی زیاد و نظری ندارم، به بررسی نقش مادران و دلایل اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران پرداخته بود. دامنه

معروف دنیا به نام لودوینگ می‌گوید: «اگر غذا را مستثنی کنیم، هیچ ماده‌ای در روی زمین نیست که به اندازه مواد مخدر این چنین آسان وارد زندگی ملت‌ها شده باشد [۳]. سازمان ملل متحد (۱۹۵۰) اعتیاد را این‌گونه تعریف کرده است: اعتیاد، مسمومیت حاد یا مزمنی است که برای شخص یا اجتماع زیان‌بخش می‌باشد و از طریق استعمال داروی طبیعی یا صنعتی ایجاد می‌شود. اعتیاد به مواد مخدر دارای سه ویژگی ذیل است:

۱. احساس نیاز شدید به ادامه استعمال دارو و تهیه آن از هر طریق ممکن؛ ۲. وجود علاقه شدید به افزایش مداوم میزان مصرف دارو؛ ۳. وجود وابستگی روانی و جسمانی به آثار دارو در اثر عدم دسترسی به آن. بر اساس اطلاعات سازمان ملی جوانان ۳۰ درصد جوانان کشور در سنین ۱۰ تا ۱۹ سالگی، استعمال دخانیات را تجربه کرده‌اند و نسبت پسران در این تجربه بیش از دختران است [۴]. مطالعات متعددی بر روی ارتباط میان شرایط حاکم بر خانواده و ویژگی‌های پدر، مادر، همسر و ایجاد یا تداوم اعتیاد در فرد بیمار مبتلا به اعتیاد صورت پذیرفته که غالباً نشانگر تاثیرات متعدد رفتارهای اعضای خانواده فرد معتاد در شکل‌گیری پدیده‌هایی ناپسند در خانواده بوده است [۵و۶]. این بیماری گسترش جهانی داشته و امروزه بخش بزرگی از مبتلایان به این بیماری را جوانان تشکیل می‌دهند، که در بروز آن جریانات جاری و حاکم بر محیط خانواده به ویژه روابط عاطفی میان زن و شوهر و فرزندان آنان نقش به‌سزایی دارد. بدیهی است که محیط‌های خانوادگی ناسالم و بیمار، و فقدان احساس رضایت‌مندی در اعضا، افزایش آسیب‌پذیری آنان را در برابر این بیماری باعث می‌شود [۷]. نقش خانواده‌ها به‌خصوص مادران، مانند یک عامل خطر در ایجاد اعتیاد یا باقی‌ماندن اعتیاد مشخص شده است [۸]. مطالعات ثابت نموده‌اند که خانواده‌هایی که از آزار جسمی استفاده می‌کنند، بیشتر فرزندان معتاد به مواد مخدر دارند [۹]. همچنین در

می‌دانستند که فرزند آنان نیز ممکن است معتاد شود، بیشتر مراقب می‌بودند. البته ۴۴٪ مادران بر این عقیده بودند که تاهل فرزند باعث اعتیاد شده است و قبل از تاهل معتاد نبوده‌اند. جدول شماره ۱ شامل بیشترین میزان دلایل اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران می‌باشد که همانگونه که مشاهده می‌گردد بیشترین میزان فراوانی، جدال خانوادگی و سپس اهمیت ندادن به دوستان می‌باشد که آزمون آماری ANOVA رابطه معنی‌دار آماری بین جدال خانوادگی، اهمیت ندادن به دوستان فرزند و فقر خانوادگی را با اعتیاد نشان داد ($\alpha < 0/05$).

جدول ۱. بیشترین میزان دلایل اعتیاد و نقش مادران در اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران

نظری	زیاد	اصلاً و کم	دلایل اعتیاد فرزندان
ندارم	خیلی زیاد		جدال خانوادگی
۷٪	۸۳٪	۱۰٪	اهمیت ندادن به دوستان فرزند
۶٪	۶۴٪	۳۰٪	فقر خانوادگی
۸٪	۵۱٪	۴۰٪	بی‌اعتنایی به فرزندان
۳٪	۴۱٪	۵۶٪	سیگار یا قلیانی بودن مادر
۲٪	۴۰٪	۵۸٪	مصرف مواد در حضور فرزندان
۲٪	۳۶٪	۶۲٪	بی‌خیالی نسبت به اعتیاد فرزند
۰٪	۲۱٪	۷۹٪	سرکوفت زدن به فرزند
۳۰٪	۲۰٪	۵۰٪	تبعیض بین فرزندان
۱۰٪	۲۰٪	۷۰٪	

بحث

در این مطالعه ارتباط بین نقش مادران و به‌طور کلی‌تر نقش خانواده با اعتیاد فرزندان مشخص شد. فرهنگ حاکم بر خانواده‌ها و ارتباطی که خانواده با فرزندان خود دارد، از عوامل مهمی است که در بررسی علل پیدایش اعتیاد در فرزندان باید مورد توجه قرار گیرد. هر چند در ارتباط با نقش مادران در اعتیاد فرزندان تا کنون تحقیقات اندکی انجام شده است، اما در مطالعاتی که پژوهشگران از سال ۱۹۷۰ تاکنون در ارتباط با اعتیاد انجام داده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که خانواده دارای مهمترین نقش در ارتباط با این بیماری می‌باشد.

نمرات این آزمون از ۰ تا ۱۰۰ است که نمره بیشتر، نشان‌دهنده نقش بیشتر در اعتیاد فرزند است. جهت تعیین روایی پرسش‌نامه از روش روایی محتوا استفاده شد، بدین صورت که ابزار فوق در اختیار ده نفر از صاحب‌نظران قرار گرفت تا در مورد تناسب ابزار با اهداف قضاوت کنند. جهت تعیین پایایی، پس از تکمیل پرسش‌نامه توسط ۵۰ نفر، از ضریب آلفاکرونباخ به‌منظور تعیین ثبات درونی استفاده شد، که در این مورد نمره ۰/۸۹ بدست آمد پس از جمع‌آوری اطلاعات، داده‌ها با نرم افزار SPSS-15 و با آزمون‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرارگرفت.

یافته‌ها

نتایج حاصله حاکی از آن است که ۶۰٪ افراد مورد پژوهش در گروه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال قرار داشتند و ۸۵٪ آن‌ها فرزند پسر معتاد داشتند که ۴۵٪ فرزندان معتاد، در گروه سنی ۲۳ تا ۳۳ سال بوده و ۴۲٪ در گروه سنی ۳۳ تا ۴۵ سال قرار داشتند. ۵۵٪ از مادران بی‌سواد، ۳۰٪ تحصیلات ابتدایی و ۱۰٪ تحصیلات راهنمایی داشته و ۵٪ دارای تحصیلات دیپلم به بالا بودند. ۵۷٪ از فرزندان معتاد از نظر ترتیب تولد یکمین یا دومین فرزند، ۲۴٪ سومین تا چهارمین فرزند و ۱۹٪ پنجمین تا ششمین فرزند خانواده بودند که از نظر سطح معنی‌داری، بین اعتیاد و ترتیب تولد رابطه معنی‌دار آماری وجود داشت ($\alpha < 0/05$). ۶۰٪ خانواده‌ها بیش از ۴ فرزند داشتند. ۷۲٪ مادران اعلام داشتند که در خانواده آن‌ها سابقه اعتیاد وجود دارد. ۷٪ مادران معتاد به مواد مخدر و ۹٪ سابقه مصرف سیگار داشتند و ۳۰٪ مادران حداقل دو بار تجربه مصرف مواد مخدر داشتند. ۷۰٪ پاسخگویان اعلام نمودند که پدر خانواده معتاد به مواد مخدر است که آزمون k^2 رابطه معنی‌دار آماری بین اعتیاد پدر و اعتیاد فرزند نشان داد ($\alpha < 0/05$), ۸۰٪ مادران خود را در اعتیاد فرزندان مقصر می‌شمردند و بر این باور بودند که اگر

مشاهده می‌شود [۱۵]. در مطالعه‌ای که حیو و همکاران در سال ۲۰۰۱ روی بچه‌های ۱۰ تا ۲۱ سال انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که کودکان خانواده‌هایی که بچه‌های خود را کنترل می‌کنند و مادرانی که در مقابل رفتارهای خوب به بچه‌هایشان جایزه می‌دهند و ارتباط نزدیک با فامیلشان دارند و در محیط خانواده آرامش برقرار است، در بزرگسالی کمتر به اعتیاد به الکل و مواد مخدر مبتلا می‌شوند [۱۶] که تاییدکننده این مطلب است که همانند مطالعه حاضر، در تمام جوامع عوامل پیشگویی کننده تقریباً مشابه یکدیگر است.

نتیجه گیری

این مطالعه نشان داد که نقش خانواده‌ها و مادران در اعتیاد فرزندان‌شان بسیار پررنگ است و آگاهی مادران و خانواده‌ها به میزان زیادی می‌تواند از این بیماری جلوگیری کند. این وظیفه ما و رسانه‌ها است تا با شناسایی عوامل موثر در اعتیاد فرزندان و آموزش به خانواده‌ها و بخصوص مادران، از این معضل بزرگ اجتماعی و بیماری قرن کم کنیم.

تقدیر و تشکر

در پایان، نویسندگان از کلیه کسانی که در این پژوهش همکاری نمودند، بخصوص مادران عزیزی که ما را محرم راز خود دانستند و اطلاعات خود را در اختیار ما گذاشتند، تشکر می‌نمایند.

در این مطالعه بیشترین سن افراد معتاد در گروه سنی ۲۳ تا ۳۲ سال بود که نتایج تحقیقات ادالف در ۲۰۰۹ نیز نشان داد بیشترین گروه معتادین را جوانان تشکیل می‌دهند [۱۱]. در این مطالعه مشخص شد که بین اعتیاد پدر و اعتیاد فرزند رابطه وجود دارد که ساچمن نیز در سال ۲۰۰۱ نشان داد که اعتیاد والدین و بخصوص مادر رابطه مستقیم با اعتیاد فرزندان دارد، زیرا در خانواده‌ای که فرد معتاد وجود دارد استرس زیادی وجود دارد. همچنین اعتیاد مادر باعث غفلت از فرزندان و سهل‌انگاری در مورد آنان می‌شود و بنابراین اعتیاد در چنین خانواده‌هایی بیشتر می‌شود [۱۲]. همچنین خانواده‌ها و بخصوص پدران، مورد تقلید کودکان هستند و کودکان از رفتارهای آنان کپی‌برداری می‌کنند و این موجب می‌شود که در خانواده‌هایی که مصرف مواد وجود دارد، فرزندان بیشتر به مواد مخدر آلوده شده و گرایش بیشتری به آن داشته باشند [۱۳]. بیورات در سال ۲۰۰۸ گفته است که بین اعتیاد و سطح سواد رابطه وجود دارد. یعنی هر چه سواد فرد یا خانواده پایین‌تر باشد، اعتیاد بیشتر است. همچنین بین سطوح اقتصادی پایین و اعتیاد نیز رابطه مثبت یافت شده است که با مطالعه ما همخوانی دارد [۱۴]. در همین رابطه چن در سال ۲۰۰۹ ثابت نمود که در خانواده‌هایی که کنترل کمی روی فرزندان و دوستان آنها وجود دارد و مادرانی که نسبت به فرزندان خود بی‌توجه هستند، اعتیاد و وابستگی به مواد بیشتر

References

- 1- Amani F, Ahari, S. Azami A. Trend of drug abuse patterns in drug addiction centers during 1999-2004. Report of the research project. Medical Sciences - Research and Information Management Unit, Research. 2004, Official URL: <http://lib.arums.ac.ir>
- 2- Studts JL, Ghate SR, Gill JL, Studts CR, Barnes CN, LaJoie AS, et al. Validity of self-reported smoking status among participants in a lung cancer screening trial. *Cancer Epidemiol Biomarkers Prev.* 2006; 15:1825-1828.
- 3- Ahmadi, Seyed Ahmad: "psychology of adolescents and young adults, Rudaki Publishing, 1990
- 4- Hosseini A. "Criminology and Crime troubleshooting theft" Jahad University of Mashhad Press, third edition, 2002.
- 5- Morais L, Salgado M. Violence and Substance abuser: How are the children affected? New York: Churchill Livingstone .1998; 33(1): 42-46
- 6- Erfanian Taghvai M, Esmaeili H, Saleh Pour H. Qualitative and quantitative study of marital on addicts and their partners referred to clinics and addiction treatment, *Journal of Mental Health Principles*, 2005; 27-28: 115-121.

- 7-Wampler R, Fischer J, Thomas M. Young adult offspring and their families of origin: cohesion, Adaptability, and Addiction. *Journal of substance abuse*. 1993:195-201
- 8-Coviello D M, Alterman A L, Cacciola J S, Rutherford M J, Zanis D A. The role of family history in addiction severity and treatment response. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 2004 ; 26: 1 –11
- 9- Joeke E O, Marchand K, Guh D, Marsh DC, Brissette S, Krausz M, Anis A, Schechter MT. History of reported sexual or physical abuse among long-term heroin users and their response to substitution treatment. *Addict Behav*. 2011; 36(1-2): 55-60.
- 10- Jokar M. Comparative analysis of domestic violence between fathers and non-drug addict Azna city. M.Sc. Thesis, Isfahan University, 1998.
- 11- Adlaf E D, Hamilton H A , Fei Wu, Noh s Adolescent stigma towards drug :addiction Effects of age and drug use 71ehavior . *Addictive Behaviors* . 2009; 34(4): 360-364
- 12- Suchman N E, Luthar S S. The Mediating Role of Parenting Stress in Methadone-Maintained Mothers' Parenting, *Parent Sci Pract* . 2001; 1(4): 285–315.
- 13-McMahon T J, Winkel J D, Suchman N E, Rounsaville B J. Drug-Abusing Fathers: Patterns of Pair-Bonding, Reproduction, and Paternal Involvement *J Subst Abuse Treat*. 2007; 33(3): 295–302.
- 14- Bierut L J, Strickland J R, Thompson J R, Afful S E, Cottler L B. Drug Use and Dependence in Cocaine Dependent Subjects, Community-Based Individuals, and Their Siblings. *Drug Alcohol Depend*. 2008 ; 95(1-2): 14–22.
- 15- Chen L S , Johnson E O, Breslau N B, Hatsukami D H , Saccone N L, Gruzca R A, Wang J C and et al. Interplay of Genetic Risk Factors and Parent Monitoring in Risk for Nicotine Dependence. *Addiction*. 2009 ; 104(10): 1731–1740.
- 16- Guo J, Hawkins JD, Hill KG, Abbott RD. Childhood and adolescent predictors of alcohol abuse and dependence in young adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 2001; 62:754–762.

The Family Role in Drug Addiction of Children from the Perspective of Addicted Children's Mothers in Kerman

MehdiPoor Rabori R^{*1}, Nematollahi M², Nouhi E³

1. PhD student of Nursing, Kerman University of Medical Sciences
  2. MSc of Nursing, Kerman University of Medical Sciences
  3. MSc of Nursing, Kerman University of Medical Sciences, Faculty Member of Nursing and Midwifery Nursing, PhD student of Nursing
- * *Corresponding Author:* Tel: 00989131433430 Fax: 00983412115803 E-mail: rm41321@yahoo.com

Received: 2012/02/16

Accepted: 2012/04/28

ABSTRACT

Background & Objectives: Families have an important role in addiction of their children. Findings show that close relationships exist between family members and addiction. Since mother has close and long-lasting contact with her child within the family members, the mothers' role on addiction of children from point of view of addicted children's mothers was studied.

Methods: This descriptive-analytical study was conducted on 200 mothers of drug addicted children. The subjects (40-70 years), who declared that their child is drug addicted, were selected based on cluster sampling method in Kerman city. After getting consent, a validity and reliability confirmed questionnaire was used to collect data. The researcher-made questionnaire contained demographic information and 20 questions on mothers' role in addiction of children. Descriptive and analytical tests were applied for data analysis using SPSS version 15.

Results: Results showed that 85% of subjects had addicted sons aged from 22 to 45 years. 80% of mothers blamed themselves on their child addiction and believed that they would be more careful if they were aware that their child may also be at the risk of drug addiction. Family disputes, child ignorance, and drug use in presence of children account for 83, 41, and 36% of children addiction, respectively.

Conclusion: The findings showed that mother's knowledge can greatly prevent drug addiction of children.

Keywords: Addiction; Child; Mother; Family.